

Összeillő különbségek: új utakon az egyenlőtlenség vizsgálatában

Anna Naszódi: *New Methods for Measuring Inequality by Analyzing Assortative Mating*. Springer Kiadó, 2025, 266 o.

Ahogy a különböző társadalmi csoportok közötti szakadék sok országban egyre mélyült, úgy került az egyenlőtlenség kérdése a politikai szintéren zajló diskurzusok fókuszába. Ez a körülmény új lendületet adott az egyenlőtlenség mérésére irányuló kutatásoknak.

Az egyenlőtlenség mérésének egyik alapvető megközelítése a jövedelmek közötti különbségek számszerűsítése. Ugyanakkor több olyan ország van, ahol nem állnak rendelkezésre megbízható, a teljes népességre kiterjedő mikroszintű jövedelemadatok. Ahol pedig elérhetőek jó minőségű – jellemzően adóbevallásokból származó – rekordok, ott sem feltétlenül olyan bontásban hozzáférhetőek, hogy lehetővé tegyék számos fontos kérdés megválaszolását. Például az Egyesült Államokban a szövetségi adóhatóság nem vezet nyilvántartást az adózók etnikai vagy rassz szerinti hovatartozásáról, ezért a bevallások alapján nem tárható fel az eltérő etnikai vagy rasszcsoportok közötti jövedelmkülönbségek.

Ezek a problémák több kutatót arra ösztönöztek, hogy alternatív adatforrásokat használjanak. Anne Case és Angus Deaton például az amerikaiak várható élettartamát vizsgálták rassz és iskolázottság szerinti bontásban.¹ Így a megközelítésük alkalmas volt arra, hogy az elmúlt évtizedekre vonatkozóan dokumentálják az amerikai fehérek és feketék átlagosan várható élettartamában meglévő különbség változását, valamint a diplomások és a felsőfokú végzettség nélküliek életévekben megmutatkozó egyenlőtlenségének dinamikáját.

Az egyenlőtlenség mérésére azonban a várható élettartamon túl más demográfiai adatok is lehetőséget kínálnak. Az egyik – talán sok közgazdász számára szokatlan – megközelítés a házaspáros és az együtt élő partnerek adatainak vizsgálata. Ennek a megközelítésnek a lényege, hogy az eltérő iskolázottságú csoportok közötti egyenlőtlenség növekedésére utal, ha a magasabb iskolázottságú fiatal felnőttek egy adott generációban jobban vágnak saját csoportjukból való párra, mint a korábbi generációk azonos iskolázottságú tagjai. Hasonlóképpen, a rassz szerinti csoportok közötti

¹ Case, A., & Deaton, A. (2021). Life expectancy in adulthood is falling for those without a BA degree, but as educational gaps have widened, racial gaps have narrowed. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 118(11), e2024777118. <https://doi.org/10.1073/pnas.2024777118>

egyenlőtlenség növekedését jelzi, ha a fiatal felnőttek körében csökken a vegyes házasságok társadalmi elfogadottsága a korábbi generációkhoz viszonyítva.

Összefoglalva, a megközelítés azt használja ki, hogy a párvalasztási preferenciák és attitűdök változása tükrözi a különböző társadalmi csoportok közötti egyenlőtlenségek változását. Ezáltal a különféle gazdaság- és társadalompolitikai döntések egyenlőtlenségre gyakorolt hatása akár a generációk párvalasztási preferenciáinak összehasonlításával is mérhetővé válik.

Naszódi Anna kutatói érdeklődésének fókuszában évek óta az ebben a mérési keretben korábban kidolgozott módszerek felülvizsgálata és újragondolása áll. Kutatásainak sikerességét bizonyítja, hogy szerzőtársaival a 2010-es évek végétől több jelentős módszertani újítással tudta megvizsgálni a *végzettség szerinti homofiliát*, vagyis az azonos iskolai végzettségű egyének egymás iránti preferenciáját, valamint a *rassz szerinti endogámiát*, azaz a saját rasszcsoporton belüli pár választására való hajlamot. Ezek számszerűsítéséhez járult hozzá a korábbi szerzőtársával közösen kifejlesztett Naszódi–Mendonça-módszer (NM-módszer) és az általánosított NM-módszer, amelyeket e könyv részletesen bemutat.

Naszódi Anna több generáció párvalasztási döntéseit vizsgálja, generációnként tízéves bontásban. Így például elemzi a korai és késői boomerek generációját, valamint a korai és késői X generációt is. Az egymást követő generációk homofiliájának összehasonlításakor az empirikusan megválaszolendő kérdés mindig ugyanaz: hogyan választottak volna párt maguknak a később született generációk tagjai a mellett a *tényellentétes* (kontrafaktuális) feltevés mellett, hogy a „piaci felhozatal” változatlan? Vagyis abban az esetben, ha a később született házasulandó férfiak és nők iskolai végzettsége megegyezne a korábban születettekével.

A kiinduló kérdés tehát egyszerűnek tűnik, viszont a megválaszolása már nagyon is összetett feladat. Nem tudjuk megfigyelni ugyanis, hogy milyen lett volna a világ, ha valami máshogyan alakul. A könyvben összehasonlított módszerek pedig éppen ezeknek a nem megfigyelhető tényellentétes világoknak a megkonstruálási módjában térnek el egymástól.

A homofília trendjének meghatározását nehezíti, hogy az egyes generációk egymást váltva vannak jelen a házasságpiacon, így az éppen párt keresők iskolázottsága is folyamatosan változik. Ezzel együtt a párt keresők preferenciái is módosulnak. A két párhuzamos fejlemény elkülönítése és mérése talán már a lehetetlen határát súrolja.

A szerző arra a konklúzióra jut, hogy az egyes vizsgált generációk tagjai számára különböző mértékben volt fontos a párjuk iskolázottsága: a korai boomereknek jellemzően fontosabb volt, mint a késői boomereknek; a korai X generációhoz tartozóknak pedig jellemzően kevésbé volt fontos, mint a késői X generáció tagjainak.

A fenti eredmények szerint az iskolázottsági homofília – és ezzel együtt a társadalmi egyenlőtlenség – az idők folyamán nemcsak nőhet, hanem csökkenhet is. Ráadásul a homofília csökkenése nemcsak az Egyesült Államok egészében, hanem több dél-amerikai, európai, afrikai és ázsiai országban is empirikusan tetten érhető.

A szerző már a monográfia legelső részében figyelmeztet, hogy az egyenlőtlenség mérésére használt módszerek különbségeinek mélyebb megértéséhez magasabb szintű

matematikai ismeretek szükségesek. Ugyanakkor a könyv didaktikussága és egyszerű számpéldái az alapvető ismeretekkel rendelkező olvasók számára is jól illusztrálják az egyes módszerek közötti különbségeket és az új módszerek előnyeit.

A hagyományos módszerek, modellek és indikátorok közül a könyv tárgyalja az *Iterative Proportional Fitting* (IPF) algoritmust, a mátrixdetermináns-alapú módszert, a minimális euklideszi távolság módszerét, a Choo–Siow-modellt, valamint a regressziós koefficiens, az esélyhányadost, a v -értéket, végül pedig a valószínűségi hányadost. Az újonnan javasolt módszerek és indikátorok köréből megismerhetjük az NM-módszert és annak általánosítását, továbbá a rezervációs pontokkal kibővített Gale–Shapley-féle párosító algoritmust, valamint a Liu–Liu-indikátort, amely az NM-módszer alapját képezi. Itt érdemes megjegyezni, hogy az NM-módszer a Gale–Shapley-féle mérési eljárás rezervációs pontokat figyelembe vevő algoritmusának pontosságával vetekszik, ugyanakkor a legelterjedtebb IPF-metódus egyszerűségéhez hasonlítható.

A könyv tudományos kontribúciója tehát többretű: egyrészt az asszortatív párválasztás irodalmát összegzi, másrészt alaposan tárgyalja a tényellentétes eloszlások meghatározásának problémakörét és a tényellentétes konstruálási módszerek közötti választás általános kérdéseit. Ezenfelül ismerteti az NM-módszert, ami az egyenlőtlenség mérésének elmélete iránt érdeklődő kutatók számára igazi tudományos csemege.

Kovács Emese